

Kako preprečiti ponovno izumrtje risov v Sloveniji?

Besedilo in foto: Miha Krofel

Velike mačke so nedvomno med najbolj karizmatičnimi živalmi, kar jih danes živi na našem planetu. Njihova gibčnost, neslišnost in eleganca vzbujajo občudovanje pri ljudeh z vsega sveta. Tako ni nenavadno, da ogroženost vrst, kot sta tiger ali snežni leopard, precej razburja javnost. Prav močna podpora javnosti v zahodnem svetu je privedla do številnih akcij in projektov, v okviru katerih so naravovarstveniki uspeli rešiti te plenilce pred lokalnim izumrtjem.

Medtem ko je prisotne precej zaskrbljenosti za prihodnost afriških in azijskih vrst, pa se le majhen del Evropejcev zaveda, da so mnoge populacije evropskih mačk še precej bolj ogrožene. Iberski ris (*Lynx pardinus*) je na primer danes najbolj ogrožena vrsta mačk na svetu, saj naj bi jih v naravi živelo manj kot 200. Nič kaj bolje ne gre nekaterim populacijam evrazijskega risa – največje evropske mačke, ki je nekoč poseljevala večino Evrope. Ena trenutno najbolj ogroženih populacij evrazijskega risa (*Lynx lynx*) je prav gotovo tudi dinarska populacija. Tej populaciji pripadajo tudi risi v Sloveniji, ki jih je po ocenah kvečjemu še okoli 15–20.

Evrazijski ris je danes zagotovo med najbolj ogroženimi vrstami sesalcev v Slove-

niji. Zaradi vplivov človeka je v Sloveniji popolnoma izumrl leta 1908, leta 1973 pa so ga ponovno naselili v državno lovišče v Kočevskem rogu. Ponovna naselitev je bila zelo uspešna in populacija se je v 70. in 80. letih 20. stoletja razširila tudi v druge države vzdolž Dinaridov. Po začetnem uspehu pa je populacija v zadnjih 10–15 letih začela močno upadati. Iz marsikaterih gozdov, kjer so bile še konec 90. let risje sledi nekaj povsem vsakdanjega, je danes ris praktično izginil. Če se bo ta trend nadaljeval, obstaja resna nevarnost, da bo ta pegasta mačka s čopki na ušesih prva vrsta sesalca, ki bo v Sloveniji izumrla v 21. stoletju.

Mednarodna delavnica o risu

Ker se s težavami pri varstvu evrazijskega risa srečujejo tudi v nekaterih drugih evropskih državah, smo v okviru društva Dinaricum ob pomoči Univerze v Ljubljani, Zavoda Grč-Vrh, Ministrstva RS za okolje in prostor ter ob finančni podpori ambasade Združenih držav Amerike in Norveškega inštituta za raziskovanje narave leta 2010 v Poljčah v Sloveniji organizirali Mednarodno delavnico o prihodnosti upravljanja z ogroženimi populacijami evrazijskega risa v Evropi. Na delavnici je sodelovalo 44 najvidnejših strokovnjakov za to vrsto iz Evrope, pridružila pa se nam je tudi svetovno znana

strokovnjakinja za varstveno genetiko iz ZDA dr. Lisette Waits.

Kot najpomembnejše izzive pri ohranjanju risov v Evropi smo sodelujoči na delavnici prepoznali posledice parjenja v sorodstvu, nizko število osebkov v posameznih populacijah, pomanjkanje objektivnega znanja, pomanjkanje čezmejnega sodelovanja, neučinkovito delovanje institucij, nezakonito ubijanje risov, pomanjkanje ozaveščenosti in tolerance javnosti, izgubo povezljivosti primerne prostora ter pomanjkanje plena. Za vsakega od teh dejavnikov ogrožanja smo predlagali možne rešitve in analizirali prednosti ter izzive vsake od teh rešitev.

Pregled trenutnega stanja risov po Evropi je pokazal, da je dinarska populacija risa, ki ji pripadajo tudi risi v Sloveniji, trenutno med najbolj ogroženimi v Evropi in najbolj potrebna hitre intervencije. Kot najverjetnejša vzroka za trenutno zaskrbljujoče stanje smo prepoznali parjenje v sorodstvu in nezakoniti odstrel. Glede na razpoložljive podatke je težko trditi, kateri od obeh je pomembnejši, oba skupaj ali vsak posebej pa lahko brez ustreznega ukrepanja pripeljeta do izginotja te vrste pri nas.

Reševanje problema parjenja v sorodstvu in nezakonitega odstrela

Tako kot drugod po svetu, pa naj gre za nosoroge v Afriki, tigre v Aziji ali rise v Slovenije, je obseg nezakonitega odstrela zelo težko ovrednotiti in še teže preprečiti. Nedavna raziskava, izvedena v okviru projekta DinaRis, je pokazala, da velika večina lovcev v Sloveniji in na Hrvaškem ohranjanje risa podpira. Vendar pa imajo ob trenutni nizki številčnosti te vrste in prizadetosti zaradi parjenja v sorodstvu lahko že kazniva dejanja peščice posameznikov za populacijo usodne posledice. Zato je pomembno boljše sodelovanje z lovci, ozaveščanje o trenutni kritični situaciji in resno obravnavanje kaznivih dejanj nezakonitega odstrela.

Po tem, ko je bil ris na Slovenskem v začetku 20. stoletja popolnoma iztrebljen, so ga leta 1973 napredno misleči lovci ponovno naselili. Ker je bilo takrat v Slovenijo pripeljanih samo šest živali, pa

Se bodo temu mladiču s Snežnika v prihodnjih letih pridružili risi iz katere druge populacije?

Evrazijski ris (*Lynx lynx*) – največja mačka evropskih gozdov.

je sčasoma začelo prihajati do parjenja v sorodstvu. Raziskave so pokazale, da se je genetska pestrost populacije pri nas slabšala z vsako naslednjo generacijo in je danes že dosegla kritično raven. Kot ugotavlja Tomaž Skrbinšek, genetik na Biotehniški fakulteti in član društva Dinaricum: »Danes smo prišli tako daleč, da je stanje že podobno, kot da bi se med seboj parili sestre in bratje.« Pri risih se posledice parjenja v sorodstvu izražajo na primer kot odpovedi srca, deformacije skeleta, levkemija in upad v razmnoževanju. Strokovnjaki ocenjujejo, da če v kratkem ne bomo začeli aktivno reševati problema parjenja v sorodstvu, lahko ris v Sloveniji popolnoma izumre.

Če želimo risa pri nas ohraniti, bo skoraj gotovo treba v naravo doseliti nekaj osebkov iz katere druge evropske populacije risov. Ker je povezljivost med našimi risi in katero drugo populacijo malo verjetna, je namreč dodatna doselitev kratkoročno edina rešitev za povečanje genetske pestrosti naših risov. Vendar pa je takšna dodatna naselitev zelo kompleksen proces, v katerega morajo biti poleg strokovnjakov vključeni tudi širša javnost, posamezne interesne skupine (lovci, rejci drobnice, naravovarstveniki itd.) in vladne organizacije. Raziskave javnega mnenja so

že pokazale veliko podporo doselitvi tako pri širši javnosti kot med lovci.

Naslednji korak je zato priprava projekta za dodatno naselitev risov. Ta mora vsebovati natančen načrt za najprimernejši možni način izvedbe dodatne naselitve z biološkega vidika (potrebno število doseljenih živali, njihov izvor, spolno razmerje itd.), ki mu bosta sledila širše družbeno usklajevanje in izpeljava same doselitve. Najbolje bi bilo, da bi doselitev potekala v daljšem časovnem obdobju in sočasno v Sloveniji, na Hrvaškem in v nekaterih drugih državah, s katerimi si populacijo delimo. Ključen del takšnega projekta pa mora biti seveda tudi intenzivno ozaveščanje javnosti o kritičnem stanju ogroženosti risa in razlogih za nujnost dodatne doselitve.

Z risom smo Slovenci sedaj na resni preizkušnji. Če nam ne bo uspelo ohraniti niti tako karizmatične vrste, kot je naša velika mačka, je verjetno le malo možnosti, da bomo v primeru ogroženosti uspeli zagotoviti ohranitev drugih živalskih oziroma rastlinskih vrst, ki pri ljudeh ne vzbujajo toliko pozornosti in zanimanja. 🦋

O prihodnosti risov v Evropi se je odločalo tudi na delavnici v Poljčah v Sloveniji.

Bodo sledi risov ponovno izginile iz slovenskih gozdov?